

Hogeschool bericht

Inhoud:

Inleiding	2
Roger van Boxtel: 'Huidige Arbeids- overeenkomst niet meer van deze tijd'	3
RAAK en onderzoek	4
Studentendebat	5
Rondetafelbijeenkomst: Lectoraat en internationaal netwerk	6
Track 1: De doorwerking van onderzoek in het onderwijs	7
Track 2: Kenniscirculatie en kennisvalorisatie door hogescholen	9
Track 3: Vormgeven aan vernieuwing	12
Track 4: Leven lang leren	13
Innovatieprijs	14

317

Vormgeven aan Vernieuwing

HBO-raad Jaarcongres 2009

Op dinsdag 21 april 2009 organiseerde de HBO-raad het vijfde grote jaarcongres, met als titel 'Vormgeven aan vernieuwing'. Het congres vond weer plaats in het Beurs-World Trade Center in Rotterdam en de dagvoorzitter was wederom Wouke van Scherrenburg.

Het thema 'Vormgeven aan vernieuwing' was opgesplitst in vier tracks:

- Track 'De doorwerking van onderzoek in het onderwijs'
- Track 'Kenniscirculatie en kennisvalorisatie door hogescholen'
- Track 'Vormgeven aan vernieuwing'
- Track 'Leven lang leren'

Net als voorgaande jaren was het programma tweeledig. Op het hoofdpodium gaven diverse sprekers acte de présence en daarnaast vond een groot aantal workshops, rondetafelbijeenkomsten en etalages plaats, verzorgd door hogescholen en hun samenwerkingspartners.

De dag werd geopend door Doekle Terpstra. De voorzitter van de HBO-raad erkende dat vernieuwing een gedurfd thema is in het huidige tijdsgewricht maar juist in tijden van recessie is het vormgeven aan vernieuwing essentieel. Iedere dag zijn er weer nieuwe berichten over de gevolgen van de crisis. Op 20 april, één dag voor het congres, kwam de Raad voor Werk en Inkomen nog met de sombere voorspelling dat de werkloosheid in Nederland eind 2010 oploopt tot bijna 10%. 'Wat kunnen hogescholen doen?', vroeg Terpstra. 'Welke oplossingen kunnen wij aandragen, niet alleen voor vandaag maar juist voor de samenleving van morgen?' Volgens de voorzitter moet er geïnvesteerd worden in innovatie, vernieuwing en ontwikkeling van de beroepspraktijk. 'Juist daar ligt de kracht van hogescholen'.

Voordat alle bezoekers uiteengingen naar de verschillende workshops, debatten en presentaties, gaf Nout Wellink, directeur van de Nederlandse Bank, nog zijn visie op de taak van hogescholen. Hij benadrukte dat het een belangrijke taak van het onderwijs is om de kloof tussen geletterden en ongeletterden in financiële zaken te overbruggen door de ongeletterden kennis en kunde te bieden op dit gebied. Financiële kennis is voor iedereen vreselijk belangrijk geworden, iedere burger kan en moet kiezen uit een overvloed van, vaak onoverzichtelijke, financiële producten waarbij, door de 'informatie-asymmetrie' de geletterden misbruik kunnen maken van de mindere kennis der ongeletterden. Wellink vindt dat voor het hbo, 'dat in tegenstelling tot het hele hoge

academische onderwijs dicht bij de praktijk staat', hierbij een essentiële rol is weggelegd. De volledige tekst van de toespraak van Wellink is te vinden op www.hbo-raad.nl, evenals de tekst van de toespraak van Ad Scheepbouwer, voorzitter van de raad van bestuur van KPN, die aan het eind van de dag een toespraak hield over het HRM beleid bij KPN.

In deze special van Hogeschoolbericht vindt u impressies van de presentaties en debatten in het Mees Auditorium, zoals het studentendebat met Doekle Terpstra, verslagen van workshops uit de vier tracks en de innovatieprijs. Op de site van de HBO-raad vindt u behalve de toespraken van Nout Wellink en Ad Scheepbouwer ook foto's en videoverslagen van de dag.

Huidige arbeidsovereenkomst niet meer van deze tijd.

Roger van Boxtel: 'Scholingsplicht in plaats van sollicitatieplicht'

Oud-minister Roger van Boxtel is niet alleen de voorzitter van de raad van bestuur van zorgverzekeraar Menzis, maar ook de voorzitter van de Denktank Leven Lang Leren. Vanuit beide functies gaf hij zijn visie op leven lang leren.

Het kennisniveau in ons land moet drastisch omhoog en bij het creëren, en in stand houden, van een kennis-samenleving zal leven lang leren een grote(re) rol moeten spelen. De regering heeft de Denktank gevraagd met adviezen te komen over het vergroten van deze rol. Het rapport komt binnenkort uit, maar Van Boxtel wilde alvast wel wat speerpunten noemen. Ten eerste het belang van de gedeelde verantwoordelijkheid die werknemer en werkgever hebben bij leven lang leren. Er zou bijvoorbeeld een leer-arbeidscontract kunnen komen waarin afspraken staan over de investeringen die zowel werknemer als werkgever maken over scholing. In het licht van de recessie benadrukte Van Boxtel dat er niet mag worden geschrapt in de opleidingsbudgetten. Werklozen moeten behouden blijven voor de arbeidsmarkt en in plaats van een sollicitatieplicht, vaak een doelloze frustrerende bezigheid, zou er een scholingsplicht moeten komen. Dat levert volgens hem meer op in de vorm van zelfvertrouwen, het vergroten van kansen en het vinden van een nieuwe baan.

Inflexibele hogescholen

Tot nu toe studeert het overgrote deel van de bevolking bij een niet bekostigde opleidingsinstituut, driekwart hiervan is hbo'er. Er ligt dus een enorme markt voor het hbo. 'Alleen', vindt van Boxtel, 'zullen hogescholen dan wel een stuk flexibeler moeten worden.' Toen hij een paar jaar geleden als voorzitter van Menzis op zoek was naar scholingstrajecten voor werknemers maakte hij eerst een rondje langs

verschillende hogescholen. Zonder resultaat. Er konden moeilijk trajecten op maat worden afgesloten. Bij een particulier instituut lukte het wel, naar volle tevredenheid. Van Boxtel vindt het jammer dat deze belangrijke markt afgestaan wordt aan particuliere instituten. 'Maar', zo zei hij, 'flexibeler onderwijs is ook nodig om het onderwijs voor jongeren een boost te geven. De studieuitval stijgt nog steeds. Het schoolse systeem dwingt tot een vroege studiekeuze terwijl jongeren vaak nog geen idee hebben hoe ze hun latere leven willen invullen.' Van Boxtel ziet graag meer begeleiding en de mogelijkheid om snel te kunnen switchen bij een foute studiekeuze. Tevens zouden exameneisen minder

rigide kunnen worden. Hij erkende dat het een lastig probleem is, maar nu worden teveel jongeren zonder papieren aan de kant gezet.

De coreferent van Van Boxtel was Karel van Rosmalen, voorzitter college van bestuur van Hogeschool Zuyd. Hij was het maar deels met Van Boxtel eens. Hogescholen worden steeds flexibeler vindt hij. Bij zijn hogeschool wordt veel samengewerkt met bedrijven op het gebied van contractactiviteiten waarbij het overgrote deel van het onderwijs buiten de hogeschool wordt gegeven. Van Boxtel ziet ook wel dat er mooie samenwerkingsverbanden zijn, hij noemt bijvoorbeeld de regio Eindhoven waar hij 'een fantastisch samenspel ziet tussen bedrijfsleven en onderwijs'. Maar het gaat te langzaam. 'Nederland heeft geen tijd voor de lange termijn, het moet nu gebeuren. We hebben te kampen met keiharde concurrentie met andere regio's in de wereld zoals Azië en China. Nederland is een postzegel. Als we nu niets doen missen we de boot.'

Onder leiding van Wouke van Scherrenburg ontstond een geanimeerde discussie met de zaal waarbij ook suggesties voor verbetering werden gelanceerd zoals: 'deeltijdopleidingen worden georganiseerd vanuit voltijdgedachte. Dat moet niet. Je moet denken vanuit doelgroepbeleid.' En 'rendement kun je verhogen door in de propedeuse veel meer aandacht te geven aan studenten in plaats van, zoals nu gebeurt, in het laatste jaar.'

Van Boxtel hoopt dat hogescholen in de (zeer nabije) toekomst voor zowel jonge mensen als het bedrijfsleven *the place to be* worden.

RAAK verbindt onderwijs met omgeving

‘Kennis op twee benen’

Zowel Joop Siermans, voorzitter Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT), als Mia Duijnstee, lector aan de Hogeschool Utrecht en voorzitter Forum voor Praktijkgericht Onderzoek en Mirjam Huffstadt, lector aan de Hogeschool Utrecht zijn enthousiast over de rol die het onderzoek binnen hogescholen speelt en de invloed van onderzoek op het onderwijs.

Siermans noemt zich een ‘believer’ in praktijkgericht onderzoek (pgo) en RAAK. Behalve voorzitter van het AWT is hij ook al vier jaar voorzitter van de beoordelingscommissie van RAAK-mkb en RAAK-publiek. Hij was van plan om één jaar voorzitter te blijven maar voelt zich zo betrokken bij RAAK dat weggaan tot nu toe geen optie was. Nu is er weer RAAK-PRO. ‘Daardoor wordt nu ook de verbinding met de wetenschap gestimuleerd, dat is prachtig.’ Door de jaren heen heeft hij het aantal lectoraten zien groeien evenals de support vanuit het bedrijfsleven. ‘Ik ben bij veel hogescholen op bezoek geweest en heb daar schitterende voorbeelden gezien van samenwerking met bedrijven en publieke instellingen op het gebied van onderwijs. Bijvoorbeeld bij de Hogeschool Arnhem en Nijmegen waar de opleiding autotechniek samenwerkt met 35 bedrijven aan duurzaamheid.’ Hij vindt dat er dankzij RAAK en de lectoraten echt een kwaliteitsslag is gemaakt met ondernemerschap, creativiteit en onderzoeksvermogen. Dit leidt allemaal weer terug naar curriculumvernieuwing en het verhogen van de kwaliteit van het onderwijs of zoals Siermans het uitdrukt: ‘Het resultaat van onderzoek vertaalt zich naar het onderwijs waardoor er iedere dag weer nieuwe kennis op twee benen de hogeschool uitloopt.’ Siermans ziet

de kenniskringen graag uitgroeien tot onderzoek- en innovatiegemeenschappen. Evenals zijn coreferent Mia Duijnstee vindt hij wel dat de infrastructuur verder versterkt moet worden.

Eigen specialisme

Duijnstee vindt een goede inbedding van lectoraten en praktijkgericht onderzoek een beleidsopdracht van hogescholen. Goede positionering is essentieel. Bij de Hogeschool Utrecht is het goed geregeld, ze voelt zich gesteund door het visionaire beleid van de hogeschool. ‘Dit vertaalt zich onder meer door het inzetten van lectoren op hun kracht: op het beheersen van onderzoek en vakinhoudelijke kennis. Je wordt ingezet op je eigen specialisme, van daaruit leg je verbinding met onderwijs.’ Evenals Siermans ziet zij graag meer professionalisering bij docenten. ‘Als je geen masterdiploma hebt is het ook ingewikkeld om studenten te begeleiden bij onderzoek.’ Op de Hogeschool Utrecht is onlangs een nulmeting gehouden onder alle docenten en bij de beoordelingsgesprekken worden nu afspraken gemaakt over welke lacunes er zijn en hoe deze ingevuld kunnen worden. Er zijn veel aanvragen voor promotietrajecten. Over de studenten merkt ze op dat de nieuwe professional academische vaardigheden nodig heeft, ‘we moeten professio-

nals afleveren met een onderzoekende houding. Daar moeten lectoraten en kenniskringen mede voor zorgen.’

Docenten behouden

Het lectoraat van Huffstadt heeft zelf een model ontwikkeld om studenten vaardigheden met praktijkgericht onderzoek bij te brengen. Aanvankelijk was ze zeer sceptisch over onderzoek aan hogescholen maar ze is inmiddels helemaal om nu ze heeft gezien dat ‘het werkt.’ Al vindt ook zij dat er een behoorlijke infrastructuur (denk ook aan bibliotheken en databestanden) nodig is om praktijkgericht onderzoek en lectoraten goed te laten landen. ‘Onderwijs is nu core-business. Onderzoek kost natuurlijk tijd maar levert (voor docent en studenten) inhoudelijk interessant werk op, zo houd je docenten ook behouden voor het onderwijs.

Tot slot benadrukt Siermans dat hogescholen zichzelf moeten complimenteren met de grote stappen die gemaakt zijn.

‘Er mag meer van ons worden verwacht’ Studentendebat

De laatste bijeenkomst in het drukbezochte Mees Auditorium onder leiding van Wouke van Scherrenburg was het studentendebat met Doekle Terpstra. Terpstra ging in debat met een vijftal medezeggenschapsstudenten: Lotte Kreike (SOM-coördinator LSVb), Jeroen Waelpoel (CMR Fontys Hogescholen), Jerry Snellink (CMR, FMR en OC Haagse Hogeschool), Bart Verweij (voorzitter vereniging MUST van de Hogeschool Utrecht) en Peter Popping, (voorzitter CMR Fontys).

Het debat werd gevoerd aan de hand van een aantal stellingen. De eerste stelling: ‘Er moeten – vergelijkbaar met de Open Universiteit – ook Open Hogescholen komen waar je in minder dan vier jaar kan afstuderen’, leverde al direct veel discussie op. Nu wordt er veel te weinig rekening gehouden met competenties die studenten al elders hebben opgedaan. Eén van de studenten opperde de mogelijkheid van studeren volgens een Duplo-model, zelf bepalen wanneer, waar, en wat je gaat doen. Terpstra vond enerzijds dat iedere student een programma op maat zou moeten krijgen aangeboden,

maar dat het in de praktijk wellicht ingewikkeld is om de kwaliteit van de opleiding dan te waarborgen. Daarbij is niet iedere hogeschool in staat om zijn onderwijs op die manier aan te bieden. Ook werd opgemerkt dat niet iedere studie en student hiervoor geschikt is, een 17 jarige die de opleiding leraar basisonderwijs volgt heeft wel een zekere continuïteit nodig. Iedereen was het er wel over eens dat hogescholen die dit kunnen en willen een ander onderwijsmodel kunnen aanbieden maar dat het niet ‘groots en generiek’opgezet moest worden. ‘Je moet dit niet voor iedereen willen.’

Roze strikje

Met de stelling: ‘We moeten terug naar minder opleidingen; dit verkleint de kans op studie-uitval door een verkeerde studiekeuze’, ging de discussie levendig verder. ‘Er zijn, verzuchtte een student, ‘nu bijvoorbeeld honderd varianten op informaticagebied, hoe weet je dan wat je moet kiezen, je ziet door de bomen het bos niet meer.’ Terpstra vond wildgroei ook niet wenselijk maar hij benadrukte dat iedere nieuwe opleiding beoordeeld wordt op zijn macrodoelmatigheid. Soms hebben opleidingen wat meer tijd nodig om zich te bewijzen. Hij noemde als voorbeeld ‘Games’. In het begin werd dit als een funstudie gezien terwijl Nederland nu een van de koplopers is in Europa op dit gebied. ‘En ach’, relativeerde een van de studenten, ‘zolang je niet opleidt tot werkloosheid is er niets aan de hand.’ Dan is er nog de foute studiekeuze. Dit ligt zowel bij hogescholen als de studenten. ‘Hogescholen zouden wel wat eerlijkere voorlichting kunnen geven waarbij ook de moeilijke aspecten van de opleiding worden belicht’. Terpstra wees erop dat hogescholen toch ook te maken hebben met concurrentie. ‘Er zit dus altijd roze strikje omheen’, concludeerde Van Scherrenburg. Terpstra vond dat studenten daar doorheen moesten kijken. Sommige studenten zijn volgens hem ook erg gemakzuchtig bij het kiezen van een studie, zo van ‘ik zie wel waar het schip strandt.’ Ze moeten zich beter informeren, hogescholen bieden een scala van mogelijkheden aan om kennis te maken met de opleiding, van meeloopdagen tot introductiegesprekken. Dan was er nog het dilemma van de onvolgroeide puberhersens. Sinds recentelijk onderzoek heeft aangetoond dat onze hersenen pas rond ons 23ste zijn volgroeid wordt er met

andere, meedogende, ogen gekeken naar het puberbrein. Hoe kan iemand op zijn zeventiende al weten wat hij/zij wil worden, dat is veel te vroeg!

Kunstje leren

Ook over de stelling 'Probleemgestuurd onderwijs levert een gebrek aan uitdaging op in plaats van dat het prikkelend en stimulerend werkt' waren er veel verschillende meningen. Sommigen vonden dat dit leidt tot de beruchte zesjescultuur, 'er wordt weinig van je verwacht dus je gaat je ook

minimaal inspinnen. Alles gebeurt in groepjes of door zelfstudie en begeleiding is vaak onvoldoende. Je wordt teveel losgelaten, de kaders zijn zoek. Je hebt een docent nodig die je inspireert en motiveert.' Anderen vonden dat je in deze maatschappij, in deze tijd, ook op een andere manier moet leren leren. Terpstra was het helemaal eens met de eis dat onderwijs aantrekkelijk en uitdagend moet zijn. 'We zijn bezig de balans te herstellen, minder probleemgestuurd en meer kennisontwikkeling. Maar de veranderde arbeids-

markt vraagt ook eigen vermogen en creativiteit. Dus niet alleen het kunstje leren maar ook kunnen reflecteren op oorzaak en gevolg.' Maar reflecteren is voor velen ook een kunstje geworden, verzuchtte een van de studenten. 'Je reflecteert je dood tegenwoordig, we hebben zelfs een formatje voor al die reflectiemomenten gemaakt.' Volgens Terpstra was het in zijn tijd nog erger. Op de sociale academie moest hij zichzelf beoordelen. 'Gelukkig haalde ik daarbij nooit lager dan een 7', voegde hij er lachend aan toe.

Rondetafel

Geen lectoraat zonder internationaal netwerk

Internationalisering is de laatste tijd een veelbesproken thema binnen het hoger onderwijs. Tijdens het jaarcongres werden drie rondetafelbijeenkomsten georganiseerd waarbij bij elke rondetafel een ander aspect van internationalisering centraal stond. Huib de Jong, lid college van bestuur Hogeschool Utrecht leidde de rondetafel 'Geen lectoraat zonder internationaal netwerk'.

Tijdens het voorstelrondeje wordt al een stevige stelling neergezet: 'Je moet wel internationaliseren, anders kom je geen stap verder.' Maar als de deelnemers aan de rondetafel met elkaar in gesprek gaan, blijkt dat het niet altijd even makkelijk is. Al snel ligt er een aantal vragen op tafel: De onderzoeksvragen komen meestal vanuit de regio, hoe profileer je je daarmee internationaal? En hoe zit het met de verhouding onderzoek-onderwijs? Wie bepaalt de internationale contacten? Geld om de wereld over te vliegen voor congressen en bezoeken aan collega's is er vaak niet, dus hoe pak je dat aan? En is het niet voldoende om buitenlandse literatuur bij te houden? Bij sommige hogescholen is niet duidelijk wat de rol van praktijkgericht onderzoek is, moet dat niet eerst aangepakt worden voordat je überhaupt over internationalisering kunt praten?

Over een ding zijn de deelnemers het eens, internationaal contact is essentieel als je onderzoek een stap verder wilt brengen. In verschillende landen worden gelijkwaardige onderzoeken

opgestart, de ervaringen en kennis moet gedeeld worden. Dit kan alleen als er fysiek contact is met collega's en er samen onderzoek gedaan kan worden.

De stelling 'Je kunt geen goed onderzoeker zijn als je niet internationaal georiënteerd bent', brengt de discussie naar het aannamebeleid van de hogescholen. Het lijkt logisch alleen lectoren aan te stellen die beschikken over een internationaal netwerk. Maar er komt ook een waarschuwing uit de groep. Pas op met criteria stellen, anders kun je alleen mensen van buiten de hogeschool aannemen. Medewerkers binnen de hogescholen moeten de mogelijk hebben opgeleid te worden tot onderzoekers. Als je teveel eisen gaat stellen aan buitenlandse contacten, kan dat een voorwaarde op zich worden en dat is niet de bedoeling.

Ook het aspect communicatie komt aan de orde. Want hoe maak je het onderzoek wereldkundig op zo'n manier dat je ook internationaal aandacht krijgt? Hier is nog een hoop te

winnen. Door slim partners te kiezen, kun je aan je reputatie werken en jezelf als lectoraat op de kaart zetten.

Tot slot vat Huib de Jong het gesprek in een aantal punten samen:

- Een lectoraat heeft goede onderzoekers met een internationaal netwerk nodig.
- Internationalisering moet ingebed zijn in de vraag: 'Waar sta je als instelling?' Dat wil zeggen, in de brede discussie over onderwijs en de plaats van onderzoek daarin.
- Er blijft een spanningsveld tussen de regio en de wereld. Hoe kun je onderzoek voor en in de regio ook internationaal zichtbaar maken?
- Branding en benchmarken moeten aandachtspunten zijn bij internationalisering.

Huib de Jong eindigt met het weergeven van wat volgens hem de kern is: 'We moeten kwaliteit neerzetten en kanalen graven naar het buitenland. Dit begint bij heel goed onderwijs en heel goed onderzoek.'

Track 1

De doorwerking van onderzoek in het onderwijs

In een recent rapport van de evaluatiecommissie lectoraten staat dat de instelling van lectoraten er toe heeft geleid dat de kwaliteit van kennis in de curricula centraler is komen te staan. Een moderne 'evidence based' beroepspraktijk vergt curricula die er toe bijdragen dat het onderzoekend vermogen van studenten wordt vergroot. Het doen van praktijkgericht onderzoek kan een belangrijke bijdrage leveren aan dit onderzoekend vermogen. Maar hoe werkt onderzoek door in het onderwijs? En hoe verbind je stages en afstudeeropdrachten met onderzoek? Vragen die in de workshops 'Leren van elkaar' en 'Het Novalab' aan bod kwamen.

Leren van elkaar bij de Hanze-hogeschool Groningen

Het lectoraat Arbeidsparticipatie van de Hanzehogeschool Groningen wil studenten niet 'opsluiten' in afzonderlijke onderzoeksprojecten. In een community of learning trekken studenten en docenten gezamenlijk op in praktijkgericht onderzoek en innovaties. In de workshop 'Leren van elkaar' wordt uitgelegd hoe dit werkt.

Uit de korte video en de toelichting van lector Louis Polstra blijkt dat het lectoraat concreet invulling geeft aan de vraag: 'Hoe verbind je afstudeeropdrachten met onderzoek?' Het lectoraat arbeidsparticipatie, gefinancierd door de sociale diensten van vier grote noordelijke gemeenten Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden, laat studenten aan de slag gaan met opdrachten die vanuit het werkveld binnenkomen. Op dit moment werken zeven koppels van twee studenten aan een afstudeerscriptie. Zij worden bij het maken van hun scriptie niet alleen begeleid door een docent, maar ook door het lectoraat en de kenniskring. Elke twee weken zijn er themabijeenkomsten waar de studenten van alle zeven koppels aan deel nemen. Ook de lector en de docenten zijn hierbij aanwezig, regelmatig aangevuld met mensen uit het werkveld. Tijdens de bijeenkomst worden ervaringen uitgewisseld en kunnen de deelnemers elkaar op

weg helpen. Door de community of learning zien de studenten het eigen product in een breder perspectief. Bovendien wordt de scriptie inhoudelijk beter door meer input en feedback van verschillende deskundigen.

Gouden tip

Na dit eerste deel van de workshop gaat men in groepjes uiteen. Net als in de community of learning is het de bedoeling dat de deelnemers ervaringen uitwisselen en van elkaar leren. Met elke groep gaat een medewerker of student van het lectoraat mee. Het blijkt dat men toch vooral vragen afvuurt op de leden van het lectoraat. Hoe pakken jullie dit aan? Tegen welke problemen loop je op? Hoe werf je studenten voor de opdrachten? Wie

is er formeel eindverantwoordelijk voor het beoordelen van de scriptie? Maar als er gevraagd wordt om tips, komen er ook goede suggesties en ervaringen van de andere hogescholen naar voren.

Als iedereen terug is in het zaaltje krijgt lector Louis Polstra de 'gouden tip'. Het lectoraat is opdrachtgever en beoordeelt niet, maar zou het niet goed zijn een peer evaluatie op te zetten zodat studenten ook feedback krijgen over hoe zij binnen de community of learning hebben gefunctioneerd? Polstra zegt dat hij het zeker gaat overwegen voor volgend jaar.

Duwtje in de juiste richting

Tot slot wordt de twee aanwezige studenten gevraagd hoe zij het afstuderen

binnen lectoraat ervaren. Eerlijk geven zij toe dat ze in het begin niet goed wisten wat zij ervan moesten verwachten. Inmiddels blijkt dat de themabijeenkomsten in plaats van tijdsverlies, tijdswinst opleveren. Waar je anders zou vastlopen of heel lang zou zoeken naar een juiste aanpak, krijg je nu van de andere leden van de community een duwtje in de juiste richting. Het grotere aantal mensen en de samenstelling van de groep met naast de medestudenten, de lector, docenten, onderzoekers en mensen uit het werkveld, zorgt ervoor dat de studenten directe toegang hebben tot meer en gedifferentieerde informatie.

Het Novalab: onderzoeksplatform voor school en hogeschool

In de masteropleiding 'Special Educational Needs' van Fontys OSO (Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg) ontwikkelen jaarlijks 1600 (duaal) studenten kennis door middel van praktijkgericht onderzoek binnen de eigen school. Deze kennisontwikkeling biedt bijzondere kansen voor scholen en hogeschool. Met behulp van het innovatieve praktijkvoorbeeld van het Novalab (VMBO Amsterdam) worden mogelijkheden van dergelijk onderzoek in, door en voor de school gezamenlijk verkend.

De opleiding master 'Special Educational Needs' is een tweejarige master voor werkzame leraren. De opleiding is in 2007 gestart, kent inmiddels 3500 studenten en wordt gezien als een ontmoetingsplaats waar onderzoekers, opleiders, studenten en andere betrokkenen met elkaar de dialoog kunnen aangaan en van elkaar kunnen leren. De infrastructuur van de opleiding ondersteunt interactieve kennisontwikkeling en professionaliteit. Aan de hand van het praktijkvoorbeeld "Novalab" werd tijdens de workshop een inkijk gegeven hoe dat in zijn werk gaat.

Innovatief lesgeven

Het Novalab is een VMBO in Amsterdam West, waarvan de 1200 leerlingen 300 praktijkgericht onderwijs krijgen. Deze groep vraagt door haar sociale en leerachterstand om een innovatieve manier van lesgeven. De leraren aan deze opleiding volgen de master 'Special Educational Needs' en krijgen handreikingen hoe om te gaan met de uitdagingen van het praktijkgericht onderwijs. De meerwaarde zit in het feit dat de opleiding een platform biedt voor kennisuitwisseling en onderzoekstrajecten. Op het Novalab zijn studenten van de masteropleiding welkom om allerhande onderzoek uit te voeren gericht op de verbetering van het onderwijs. Uiteraard staat de leerling van de vmbo-school bij alle onderzoeken centraal en wordt alleen toestemming voor onderzoek verleend als deze ten dienste staat van de leerlingen. Het resultaat is een werkomgeving waar continue wordt gewerkt aan de verbetering van het onderwijs.

Track 2

Kenniscirculatie en kennisvalorisatie door hogescholen

Niet alleen kennisinstellingen hebben kennis. Kennis is ook aanwezig in de beroepspraktijk. Kennisontwikkeling is een circulair proces waarbij wisselwerking met de praktijk en het actief zijn in uitdagende netwerken van wezenlijk belang zijn voor innovaties in de beroepspraktijk. Hogescholen ontleen hun kracht en hun maatschappelijke opdracht juist aan vormen van onderzoek die daar goed bij aansluiten. Ter illustratie twee voorbeelden, beide genomineerd voor de Innovatieprijs 2009: het InnovatieLab van de Hogeschool van Amsterdam, en het regionaal kenniscentrum voor zonneceltechnologie en elektrisch varen van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden.

Het InnovatieLab: een actieve vorm van kennistransfer

'Als ik vroeger zo onderwijs had gehad...', verzuchtte een deelnemer aan het slot van de workshop over het InnovatieLab van de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Twee studenten hadden even daarvoor enthousiast verteld over de inrichting van hun tweede jaar Engineering aan de HvA. Beiden hadden gewerkt aan de realisatie van een werkend prototype van een complete fietsversnellings 'Easy drive'. Een naaf die niet in het achterwiel, maar in de trapas moet komen. Een innovatie waarvoor zij, het Innovatielab en opdrachtgever Erik Denijs hebben samengewerkt. In het InnovatieLab, een SIA/Raak-programma, werken 80 studenten van de opleidingen Engineering, Design & Innovation, E-Technology, Ondernemen, Innovatie & Techniek en Technische Bedrijfskunde samen met ondernemers aan innovatievragen en ontwerp opdrachten uit de praktijk. Groepen studenten van verschillende opleidingen gaan met de vragen aan de slag, zoeken naar oplossingen, voeren experimenten uit en maken prototypes. De 'Easy

Drive' is daarvan een goed voorbeeld. 'Wij verzorgden de intake,' lichtte student Marco Kramer toe. 'Nadat we een eisenlijst hadden opgesteld, zijn we aan de slag gegaan met een model. Na een aantal bijstellingen en in overleg met de opdrachtgever hadden we ten slotte een correct werkend prototype.'

Afstemmen vraag en aanbod

Een regelmatig terugkomende vraag bij dit type onderwijs is hoe je de onderwijsplanning van de hogeschool goed afstemt met die van de ondernemer. Opdrachtgever Erik Denijs werkt vaker samen met kennisinstellingen en heeft een eigen benadering ontwikkeld. 'Sommige delen van de opdracht haal ik alvast naar voren zodat daarmee door de betrokken opleidingen aan de slag kan worden gegaan,' zegt hij, 'andere delen lopen real time.'

Innovatie op het kruispunt van disciplines

De rol van docent is door deze nieuwe onderwijskundige aanpak duidelijk

gewijzigd: van onderwijzen naar coachen. Het InnovatieLab hecht daarbij aan het aanleren van een onderzoekende houding, niet alleen tijdens de opleiding maar zeker ook erna. Lector Inge Oskam: 'Vernieuwing komt tot stand door te experimenteren. Dat geldt voor bedrijven, voor de opdracht waarmee studenten aan de slag gaan, en voor de hogeschool als onderwijsinstelling. Innovatie vindt plaats op het kruispunt van disciplines.'

Stap verder

'Om het InnovatieLab tot een succes te maken hebben we regelmatig opdrachten nodig en goede relaties met het bedrijfsleven en met intermediaire bedrijven als Syntens, de Nederlands Orde van Uitvinders en BNO. We willen onderwijs vernieuwen, veel meer met innovatieve producten en materialen bezig zijn, en bedrijven daarin een stap verder helpen,' aldus de lector.

Solar Challenge ‘Van wereldberoemde mislukking tot succesvolle innovatie hotspot’

Noordelijke Hogeschool Leeuwarden draagt bij aan duurzame maatschappij

Gedeputeerde Staten van Friesland publiceerde in maart 2009 het programmaplan ‘Duurzame Energie’. De nota is een uitwerking van de notitie ‘Fryslân Duurzaam’ die beoogt de duurzaamheidsgedachte in alle Friese provinciale programma’s en projecten te verankeren. De plaatsing van grote oppervlakten zonnepanelen is daarvan een voorbeeld. Om die ambitie waar te kunnen maken, is de ‘Northern Solar Alliance’ opgericht. Daarin neemt de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden deel, samen met het bedrijfsleven, de provincie en andere kennisinstellingen als de TU Delft.

Deelname aan de Northern Solar Alliance is voor de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden een belangrijke stap. Het illustreert zijn ontwikkeling tot regionaal kenniscentrum op het gebied van zonneceltechnologie en elektrisch varen. Vanzelfsprekend is dat niet, zo werd duidelijk tijdens de presentatie van de hogeschool op het jaarcongres. ‘Door hard te werken, ons te focussen op sterke punten en vooral samen te werken met heel veel partijen konden we van een mislukking een succes maken,’ vatte Anton Wachter van het Kenniscentrum Jachtbouw van de NHL de ontwikkeling samen.

Elektrificering verhuurvloot

Dit centrum presenteerde namelijk in 2006 zijn eerste door elektromotoren voortgestuwde boot waarmee het aan de Frisian Solar Challenge wilde deelnemen. Nog voor de start ging de boot echter door kortsluiting in vlammen op. Het was geen reden voor de NHL om de uitdaging van elektrisch varen

los te laten. Het Kenniscentrum Jachtbouw organiseerde er vervolgens symposia over en verzorgde de ombouw van boten met verbrandingsmotoren naar elektromotoren. Recent hebben de provincie Friesland en de NHL besloten om samen te werken voor een verdere elektrificering van de Friese verhuurvloot. De NHL heeft daarvoor een subsidie van 300.000 euro ontvangen voor ombouw van 100 boten.

Duurzame maatschappij

De NHL positioneert zich daarmee als bruggenbouwer en intermediair in de ‘trias innovatica’ waarvan verder de provincie Friesland en het mkb partners zijn. Peter Joore, lector Open Innovatie aan de NHL, onderscheidde daarbij meerdere facetten. De hogeschool vergaart en ontwikkelt niet alleen technologische kennis en elektrificeert de Friese verhuurvloot, ook ontwikkelt het zich tot hotspot over duurzame energie. Het belangrijkste facet op langere termijn is de bijdrage die de

hogeschool levert aan een duurzame maatschappij.

Relatie met onderwijs

Door een langlopend project in delen te splitsen kan deze in het onderwijs meerdere keren worden herhaald. De kracht is dat het Kenniscentrum Jachtbouw bij zijn projecten verscheidene opleidingen betreft, naast technische opleidingen gaat het dan bijvoorbeeld om bedrijfskunde en marketing. Een belangrijke uitdaging vormen projecten die niet mogen mislukken, ook als deze door studenten worden uitgevoerd. Via de projecten van het Kenniscentrum Jachtbouw maakt de hogeschool de aansluiting van het curriculum op maatschappelijke ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld aangegeven in het programmaplan ‘Duurzame Energie’, concreet.

Zie verder:

www.kenniscentrumjachtbouw.nl

Track 3

Vormgeven aan onderwijsvernieuwing

Bijdragen aan innovatie is niet goed mogelijk zonder ook te investeren in sociale innovatie en dus in vernieuwing binnen de eigen organisatie. Dat geldt voor het bedrijfsleven maar ook voor de publieke sector. Onderwijsinnovatie heeft daarbij zowel betrekking op de inhoud als op de organisatie van het onderwijs, de studiebegeleiding, de roostering etc. Dit stelt kwaliteitseisen aan de organisatie en legt meer verantwoordelijkheid bij de inhoudelijke dragers van het onderwijs: de docenten en lectoren. Verschillende hogescholen lieten in de workshops rond dit subthema zien op welke wijze wordt gewerkt aan onderwijsvernieuwing binnen een gemeenschap van professionals en studenten. Hieronder volgt een samenvatting van twee workshops uit deze track.

Pakkende Vorm bij Fontys

De wereld van de leerlingen in het (v)mbo is een multimediale wereld, waarin zij multitasken en uitgedaagd worden nieuwe wegen te ontdekken. Het onderwijs zoekt naar aansluiting op deze wereld. In het project 'Pakkende Vorm' gaan studenten Economie van Fontys Lerarenopleiding in Tilburg en studenten van Fontys Academie voor Beeldende Kunst (afdeling Visuele communicatie) de uitdaging aan leerinhoud en beelden geïntegreerd samen te brengen in nieuwe, digitale omgevingen. In de workshop "Pakkende Vorm!" gingen deelnemers zelf de uitdaging aan de werkelijkheid met beelden te verduidelijken in een pakkende vorm.

Associaties bij een appel

In de workshop werden verschillende opdrachten aan de deelnemers voorgedragen, beginnend bij een improvisatieoefening waarbij deelnemers werd gevraagd associaties te geven op een appel, eindigend bij de vraag hoe je de economische crisis in het acht uur journaal in beeld zou kunnen brengen. Hierbij werd al snel duidelijk dat iedereen het leven anders ziet en ervaart. Maar ook hoe beeld kan bijdragen aan begripsvorming.

Economie in beelden

Uit onderzoek blijkt dat het functio-

nele gebruik van beelden een bijdrage kan leveren aan de actualisering en motivatie in het economieonderwijs. Beeldgebruik kan de spanningsboog van leerlingen verhogen en bijdragen aan het geven van een diepere betekenis aan informatie. Studenten van de opleiding Economie en de opleiding Visuele communicatie lieten tijdens de workshop zien hoe zij met dit gegeven aan de slag zijn gegaan. Aan de hand van de vraag hoe je economische begrippen in beeld kunt uitleggen aan (v)mbo leerlingen. De studenten gingen op zoek naar de kunst van het verbeelden bij de opzet van studiemateriaal. Resultaat: een interactief lesprogramma, waar aan de hand van beelden

uitleg wordt gegeven aan diverse economische begrippen.

Door deze manier van samenwerken krijgt de beginnende leraar de mogelijkheid te onderzoeken hoe leerlingen op een innovatieve manier bereikt kunnen worden. De beginnende ontwerper krijgt op zijn beurt de kans te onderzoeken welke mogelijkheden er liggen op het terrein van educatie. Met als doel niet alleen elkaar te inspireren, maar vooral de leerlingen die het nieuwe onderwijsmateriaal gaan gebruiken. Het project ontving de HBO-innovatieprijs 2009.

De Birkman als basis voor leren te leren en een leven lang leren

Hotelschool Den Haag heeft zich tot doel gesteld om beter aan te sluiten bij het zelfsturend vermogen van de student. Op deze manier wil zij bijdragen aan de competentieontwikkeling van haar studenten. Zij maakt hierbij gebruik van de Birkman: een instrument dat wordt ingezet voor het verkrijgen van zelfinzicht, coaching en verbetering van de professionele communicatie. Tijdens de workshop werd aan de hand van een presentatie uitleg gegeven over de werkwijze, meerwaarde en resultaten van het gebruik van de Birkman-methode.

Personal Environment Fit
Een belangrijk uitgangspunt voor de

Haagse Hotelschool is dat een student beter presteert op het moment dat hij zich prettig voelt: de 'Personal Environment Fit' van de student moet op orde zijn. De focus van het ontwikkelproces van een student komt daarmee dus niet alleen te liggen bij het overbrengen van kennis, maar ook op het geven van inzicht in de persoonlijkheid en interesses van de student. De Birkman-methode helpt de student inzicht te geven in welke omgeving hij goed kan gedijen.

Willen en zijn
Vaak wordt bij het leerproces voorbijgegaan aan het 'willen' en 'zijn' van studenten. Met dit instrument krijgt

de student inzicht in zijn behoeftes, gewoon gedrag, stressgedrag, beroepsmatige interesses, werk en motivatie en managementstijlen. Door hier zicht op te hebben kunnen zij gericht werken aan hun competentieontwikkeling en kunnen docenten hiervoor ook de goede gereedschappen aanreiken.'

Overigens ondergaan niet alleen studenten, maar ook docenten deze methode. Het wordt gezien als een effectief HR-instrument.

Track 4

Leven lang leren

Terwijl de politiek het belang van het leven lang leren al jaren onderkent, blijft de feitelijke ontwikkeling sterk achter bij de gewenste. Dit geldt ook voor de hogescholen. Het is zelfs zo dat het aantal studenten van dertig jaar of ouder alleen maar afneemt!

De vraag 'hoe komt dat' is relevant, maar zeker zo belangrijk is de vraag naar good practices op het terrein van een leven lang leren. Er valt immers nog veel te leren op dit gebied.

Making the match

Wat is nu het grote verschil tussen *product out* en *market in*? Tijdens de workshop Making the Match werd dit duidelijk gemaakt.

Scholen staan vaak te springen om praktijkopdrachten, en bedrijven hebben baat bij de frisse wind die studenten met zich meebrengen. En toch weten bedrijven en onderwijsinstellingen elkaar niet altijd te vinden. Dat is precies de reden dat de RegioRegisseur in het leven is geroepen. Sinds 2002 vormt de RegioRegisseur een brug tussen de Haagse hogeschool en MKB Nederland. En tegenwoordig zijn daar ook ROC Mondriaan, de TU Delft en VNO-NCW bij betrokken.

Maatwerk

'De market in manier van werken is zeer arbeidsintensief, maar het is absoluut de moeite waard', volgens Alwin van Dijke, manager bij de RegioRegisseur. Met deze manier van werken is de RegioRegisseur zeer goed in staat om maatwerk af te leveren. Iets wat niet mogelijk zou zijn met de *product out* manier. 'Bedrijven kloppen bij de RegioRegisseur aan met een vraag of opdracht en wij kijken wat de juiste vorm zou kunnen zijn. Is de opdracht geschikt voor een afstudeerder of is het typisch projectwerk?' Het is ook mogelijk dat de opdracht op meerdere niveaus wordt uitgevoerd. De hele onderwijsketen mbo, hbo en wo is aangesloten. Een voorbeeld hiervan is het project van Madurodam waar een attractie voor moest worden ontwikkeld. De opdracht startte met mbo-stagiaires maar later haakten ook hbo-studenten aan. Op deze werkwijze ontstaan ook weer samenwerkingsverbanden tussen de verschillende opleidingsniveaus.

Dezelfde taal

Tijdens de workshop vertelde een deelnemer dat er vaak een probleem schuilt in het niet spreken van elkaars taal: student en opdrachtgever spreken niet dezelfde taal. Daardoor gaan de eerste uren regelmatig verloren aan het afstemmen op elkaar. Of nog erger, een heel project vindt geen doorgang door miscommunicatie. De RegioRegisseur steekt veel tijd in de zogenoemde vraagarticulatie: welke vraag schuilt er achter 'Ik heb een stagiaire nodig'? De consultant legt eerst een uitgebreid bezoek af bij het bedrijf waardoor hij precies weet wat er speelt. Misschien vraagt een bedrijf wel om een stagiaire maar kan een projectgroep eigenlijk veel meer voor het bedrijf betekenen. De kracht zit in het koppelen van de juiste studenten en het juiste bedrijf, zo worden enkel win-win situaties gecreëerd.

Admission Assessment for International Applicants

Voor de Stenden hogeschool is het internationale karakter zeer belangrijk. Dit blijkt alleen al uit het feit dat de hogeschool vijf vestigingen buiten Nederland heeft. Maar Stenden gaat niet alleen naar het buitenland toe, het haalt ook het buitenland binnen.

Ongeveer éénvijfde van alle studenten van Stenden komt uit het buitenland. Volgens de Inspectie van Onderwijs 'kleven er fikse risico's aan het werven van buitenlandse studenten.' Dat dit niet altijd zo hoeft te zijn liet de hogeschool zien tijdens de workshop Admission Assessment for International Applicants.

In de loop der jaren is er veel ervaring opgedaan met het werven van buitenlandse studenten en misschien nog wel belangrijker, het selecteren van deze studenten. In de workshop liet Stenden zien hoe zij als hogeschool voorkomen dat studenten worden toegelaten die eigenlijk niet thuishoren op een bepaalde opleiding of het niveau van hbo niet aankunnen.

Persoonskenmerken en studiesucces

De NOA test speelt hierbij een belangrijke rol. Hierbij wordt uitgegaan van de vraag: 'Welke persoonskenmerken voorspellen studiesucces?'. Hiertoe worden vijf kenmerken gemeten: capaciteit, kennis, motivatie, leerstijlen en competenties. De ervaring van Stenden hogeschool is zo goed, dat zij er voor pleit deze test standaard op te nemen in iedere toelatingstest voor buitenlandse

studenten.

Op verschillende manieren worden de studenten getest. Dit gebeurt onder andere middels online testen en face tot face interviews. Door een interview af te nemen wordt ook de Engelse spreekvaardigheid beoordeeld. Dit geldt meteen als oplossing voor het probleem waar veel deelnemers van de workshop tegenaan lopen, namelijk dat Engelse schrijfvaardigheid iets heel anders is dan spreekvaardigheid. Als het Engels van de studenten enkel op schrijfvaardigheid wordt getest, ontstaat er geen compleet beeld van de Engelse taalvaardigheid van de student. Dit kan tot grote problemen leiden wanneer eenmaal in Nederland blijkt dat de student niet of nauwelijks met zijn studiegenoten kan praten en samenwerken.

Tijdens de workshop kwam aan de orde dat de juiste manier van werven en selecteren belangrijk is, maar dat daar niet alle problemen mee zijn opgelost. Als een student eenmaal voet op Nederlandse bodem heeft gezet, zijn er verschillende manieren om studenten dichtbij te houden. Van buddysysteem tot een speciaal uitzendbureau voor internationale studenten, Stenden hogeschool gebruikt het allemaal. En daardoor blijken die 'fikse risico's' best wel mee te vallen. Zolang hogescholen zich maar bewust zijn van wat zij kunnen doen om de juiste internationale studenten binnen boord te halen en te houden.

Innovatieprijs 2009

Pakkende Vorm!: beeldende experimenten in het economieonderwijs

Onder de noemer 'Pakkende vorm' heeft het project beeldende experimenten in het economieonderwijs de HBO-Innovatieprijs van 2009 gewonnen. In het project werken studenten van verschillende opleidingen van Fontys Hogescholen samen aan het integreren van leerinhoud en beelden in nieuwe,

digitale omgevingen. Op pagina 12 staat een beschrijving van het project.

De HBO-Innovatieprijs gaat naar een project dat in hoge mate bijdraagt aan vernieuwing en innovatie van het onderwijs en de beroepspraktijk. De prijs werd dit jaar voor de vierde keer

uitgereikt. De winnaars kregen een kennisvoucher ter waarde van € 5.000,- en een beeld van Willem Noyons.

Jury: 'Ga zo door en vermenigvuldig dit initiatief'

De jury over het winnende initiatief: 'Vanuit twee geheel verschillende disci-

plines is een vernieuwing in gang gezet die smaakt naar meer. Door de combinatie van de opleiding visuele communicatie en de lerarenopleiding economie ontstaat een interactief programma dat de participatie van studenten, maar ook van hun leerlingen vergroot. Dit project is domeinoverschrijdend en kan daardoor begrip voor werken in het onderwijs aanzienlijk verbeteren. Het begint met en voor studenten, er wordt nieuw lesmateriaal ontwikkeld, het is dus innovatief, stagedocenten doen mee, waardoor er sprake is van een incrementeel proces. En zo'n proces kan goed overgedragen worden aan anderen. Als we ons afvragen wat we moeten met al die smalle, hippe en kunstzinnige opleidingen zoals visuele communicatie, dan is hier een antwoord. Ga zo door en ver-

menigvuldig dit initiatief.' De tweede prijs ging naar het project 'Solar Challenge, van wereldberoemde mislukking tot succesvolle innovatie hotspot. Twee initiatieven eindigden ex aequo op de derde plaats: 'Het innovatielab: een actieve vorm van kennis-transfer', en 'Het Nova-lab: een onderzoeksplatform voor school en hogeschool'.

De jury van de HBO-Innovatieprijs 2009 bestond uit: Ankie Verlaan (voorzitter), voormalig bestuurslid UVA/HvA, Piet van Staalduinen, algemeen directeur Syntens en Zarko Baban, algemeen bestuurslid landelijke studentenverbond LSVB.

Wat is er gebeurd met de prijswinnaar van vorig jaar: het Kennisakkoord Logistiek

Vorig jaar won Het Kennisakkoord Logistiek de innovatieprijs. Het Kennisakkoord is een samenwerkingsverband tussen vijf lectoren Logistiek van vijf verschillende hogescholen, drie ondernemersorganisaties in de Logistiek, het ministerie van Verkeer en Waterstaat en het Landelijk overleg van Logistieke Opleidingen. Het doel is om de samenwerking tussen bedrijfsleven en hogescholen te verbeteren. Heeft het winnen van de innovatieprijs effect gehad? Een van de initiatiefnemers, lector Stef Weijers van de Hogeschool Arnhem en Nijmegen, vertelt.

'Het winnen van de prijs heeft ons veel bekendheid opgeleverd. We hebben in vakbladen en op specifieke sites gestaan en kregen daar veel positieve reacties op van bedrijven, universiteiten en de overheid. Vreemd genoeg bleef de interesse vanuit de hogescholen wat aan de oppervlakte. Ons idee was namelijk dat andere vakgebieden deze werkwijze één op één zouden kunnen overnemen en we hadden gehoopt dat veel hogescholen zouden aankloppen om ervaringen uit te wisselen.'

Nederland is Logistiek

'De geldprijs van 5000 euro hebben we gebruikt om alle partijen in Nederland

bij elkaar te brengen die logistiek beter in beeld willen krijgen. Veel mensen, dus ook potentiële studenten, hebben een beperkt beeld bij logistiek. Er wordt hoogstens aan vrachtwagens en containers gedacht maar logistiek is zoveel breder. Logistiek kom je overal tegen, in ziekenhuizen, bij popconcerten, in de horeca, noem maar op. Het gaat om slim plannen en organiseren.' Om de beeldvorming te verbreden en de sector aantrekkelijker te maken als werkveld en studierichting is op 22 april de campagne 'Nederland is logistiek' gelanceerd. 'De campagne gaat drie jaar duren en richt zich zowel op

het algemene publiek als op specifieke doelgroepen als middelbare scholieren en (potentiële) studenten. Daarnaast hebben we hard gewerkt aan het ontwikkelen van een tool voor studenten over het opzetten van offertes. Het eerste wat bedrijven vaak van afgestudeerden vragen als ze binnenkomen is om een offerte te maken, bijvoorbeeld voor het transport van A naar B. En dan zitten ze met hun handen in het haar. Dat hebben ze vaak net niet geleerd. We hebben een interactieve tool ontwikkeld waarmee studenten nu zowel binnen de opleiding als binnen het bedrijf aan de slag kunnen.'

Colofon:

Informatieblad van de HBO-raad, vereniging van hogescholen. Verschijnt negen keer per jaar.

Uitgever

Informatie & Communicatie

HBO-raad

Postbus 123

2501 CC Den Haag

Telefoon: 070 312 21 21

Fax: 070 312 21 00

e-mail: post@hbo-raad.nl

internet: www.hbo-raad.nl

Abonnementenadministratie

Carla van der Sluis

Abonnementstarieven

€ 30,- per studiejaar; indien verzendadres ongelijk is aan het factuuradres € 36,-.

Zonder schriftelijke opzegging voor 1 augustus van het jaar, wordt een abonnement automatisch voor één jaar verlengd.

Fotografie

Erik Kottier

Druk

Koninklijke Van Gorcum BV, Assen

ISSN 0912-0113

**VORMGEVEN AAN
VERNIEUWING**

